

Adalékok a gerillaelméletek fejlődéséhez

Bevezetés

A gerillaelméletek fejlődése majdnem két évszázados múltra tekint vissza: a katonai szakírók és teoretikusok a francia forradalmi, majd a napóleoni háborúk idején és lezárulta után jelentették meg az első olyan írásokat, amelyekben a Vendée-ban, Tirolban, Spanyolországban és Oroszországban jelentkező irreguláris, valamint az aszimmetrikus katonai műveleteket vizsgálták. A fogalmakat tekintve megállapítható, hogy az irregularitás és az aszimmetria a háborúk történetével egy időben jelentkezett tünetként a fegyveres küzdelem megvívása során: az előbbi fogalom a bevett szabályoktól eltérő katonai műveletek, míg az utóbbi a szemben álló felek között jelentkező különbözőségek jelzőjeként definiálható. E két jelenség hadtudományi szempontú vizsgálatára azonban a 19. század elejéig kellett várni. Korábban a hadtörténelmi eseményeket leíró szerzők írásaikban ugyan rögzítettek olyan eseményeket, amelyek során a szemben álló felek egyike a kor bevett hadviselési módjaitól eltérően harcolt, vagy számbeli, esetleg eljárásban megmutatkozó különbség volt felfedezhető a harcoló erők között, de ezek az említések csupán közölték a tényeket, az ezek mögött meghúzódó okokat nem kutatták.

A 19. század elején azonban a bevett szabályoktól eltérő módon harcoló gerillák, felkelők és partizánok¹ olyan sikereket arattak az ellenük vonuló francia reguláris csapatokkal szemben, amelyek magukra vonták a katonai teoretikusok figyelmét. A hadművészet Napóleonnak köszönhetően szinte teljesen átalakult,² új elemekkel (például hadművelati művészet) gazdagodott a hadtudomány, amely kutatott novumok körébe már bekerültek az irreguláris és aszimmetrikus eljárások is. A hadtudomány klasszikusai közül Carl von Clausewitz és Antoine-Henri Jomini munkássága e tekintetben is mérföldkönek tekinthető: szintéziseikben³ a háború legteljesebb és legmélyebb vizsgálatát igyekeztek elvégezni, és ennek során mindketten külön részeket szenteltek az általuk népfelkelésnek,⁴

¹ A *gerilla*, a *partizán* és a *felkelő* kifejezések jelentéstartalmukat tekintve nem hordoznak magukban különbözőségeket. E kifejezésekkel ugyanis azokat a harcosokat illetik, akik az ellenséges erők mögött, irreguláris (azaz a hadviselés bevett szabályaitól eltérő) formában, az ellenség kifárasztása érdekében vívják harcaikat. A témáról lásd Forgács Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest, Zrínyi, 2020. 18–22.

² Csikány Tamás: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század végéig*. Budapest, ZMNE, 2001. 84–87.

³ Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Budapest, Zrínyi, 2013.; Antoine-Henri Jomini: A hadművészet meghatározása. In Gottreich László et al. (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1974. 568–622.

⁴ Clausewitz (2013) i. m. 522–527.

illetve nemzeti háborúnak⁵ nevezett jelenségnek, ezzel mintegy beillesztették ezeket a hadtudományok elismert területei közé.⁶

A gerillaelméletek azóta töretlenül fejlődnek, az újabb és újabb aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatait a hadtudomány e területtel foglalkozó teoretikusai feldolgozták és elemezték. A tudomány fejlődésével kapcsolatban igazolt folyamatosság⁷ itt is jelentkezik: a korrespondencia (kapcsolat) jól kimutatható az időrendben egymás után jelentkező szerzők műveiben. Hasonlatosan egy keret nélküli kirakójátékhoz, e téma szakírói a korábbi, e témával foglalkozó írásokat alapul véve saját tapasztalatuk, a hadszíntéri, társadalmi, politikai és egyéb különbségek alapján módosították és/vagy továbbfejlesztették az irreguláris elméleteket.

Megfigyelhető, hogy e teoretikusok kezdetben szinte kizárólag csak katonák voltak, sokan maguk is részesei az általuk elemzett eseményeknek – jó néhányan maguk is az irregulárisan harcoló erők közé tartoztak (Espoz y Mina, Davidov), de akadtak közöttük olyanok is, akik elszenveték a gerillák vagy a partizánok támadásait (Lemière de Corvey, Jomini). Az irregulárisok tevékenységeiről azonban olyan hivatásos katonáktól (Decker, Gneisenau) is olvashatunk elemzéseket, akik e harcokat távolról figyelve, elemezve fogalmaztak meg következtetéseket és ajánlásokat a jövőre nézve. A 19. század közepétől erősödő baloldali behatás kiterjesztette e téma elemzőinek körét a nem katonákra is: Blanqui volt az első civilnek számító szerzője a felkelések elméletének. Az utána következő időszakban a korábban mutatkozó trend ellenkezőjére fordult: a teoretikusok jelentős részének nem volt katonai képzettsége, ilyen típusú tapasztalataikat (és későbbi rendfokozataikat is) a harcokban szerezték meg. A 20. századi gerillaelméleteket már szinte csak olyan szerzők írták, akik civil, jellemzően a társadalomtudományok területén végzettséget szerző értelmiségiként⁸ kerültek a harcolók közé. Tanulmányomban a gerillaelméletek azon aspektusait mutatom be (a politikai célok és irányítás, a hadszíntér, az időtényező, az események szakaszolása, a népi támogatás, a műveleti szintek, valamint a reguláris erők témakörei), amelyek közös jellemzőként valamennyi teoretikusnál megjelentek.

A politikai célok és irányítás

Hasonlóan a reguláris erők küzdelméhez, az irreguláris fegyveres konfliktusokra is igaz Carl von Clausewitz megállapítása, miszerint „a háború tehát az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratumk teljesítésére kényszerítsük”.⁹ A háborús

⁵ Jomini (1974) i. m. 586–592.

⁶ Békés Márton: *Gerillaháború. A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, 2017. 25.

⁷ Göcze István: *A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai*. Budapest, ZMNE, 2010. 22.

⁸ Lenin jogászként végzett, Lawrence régészeti és történész diplomát szerzett, Mao könyvtáros, Giáp tanár volt. Orvosként végzett viszont Guevara, velük ellentétben azonban Marighella műszaki diplomát szerzett, míg Guillén közgazdász volt.

⁹ Clausewitz (2013) i. m. 39.

erőszak szerint három kölcsönhatás miatt végletekre tör, azonban ezt az elméleti síkon bemutatott folyamatot a valóságban az erőszakot mérséklő tényezők korlátozzák, sőt minél erősebb a fokozás, annál erőteljesebb a mérséklés.¹⁰ A porosz teoretikus a politikai célt tekintette a háború eredeti indítékának: az mindig egy politikai helyzet és szándék szülötte, és mindvégig jelen van a politikai szándék is a harcokban.¹¹ A háború így tulajdonképpen a politikai cél elérésének egyik eszköze, vagyis nem önálló dolog.

A gerillaelméleteket tekintve a korai szerzők műveiben az idegen hódítók, a franciák elleni harc jelent meg politikai célként. A felettük aratott győzelem után a hódítást megelőző politikai helyzet restaurálása mellett érveltek a 19. század elejének katonai teoretikusai. Ez a szándék indirekt módon megjelent abban a törekvésben is, amely során az uralkodók rendeletekkel a központi irányítás alá vonták az irregulárisan harcoló csapatokat, azok tevékenységét pedig leírt szabályzatokkal próbálták meg regularizálni.¹² Davidov,¹³ Gneisenau,¹⁴ Clausewitz¹⁵ és Jomini¹⁶ a hazájukat szolgáló hivatásos katonaként hangsúlyozták, hogy az általuk partizánháborúnak, népfelkelésnek vagy nemzeti háborúnak nevezett jelenséget csak szigorú állami irányítással szabad alkalmazni a betörő hódítókkal szemben. A nép erejét látva talán már előre érzékelték, hogy a népfelkelés nemcsak a külső ellenséggel szemben alkalmazható sikeresen, de az állam belső rendjét is képes veszélyeztetni.

Nem véletlen talán, hogy ugyanennek a századnak a közepén a megerősödő baloldali mozgalmak a fennálló politikai rend megváltoztatását zászlajukra tűzve, ennek eszközeként az irreguláris harcokat használták fel. Blanqui munkáitól kezdve a fent jelzett politikai cél megváltozott: ő és az utána alkotó teoretikusok (különösen Marx, Engels, Lenin, Lawrence, Tito, Mao, Giáp, Che Guevara és Marighella) műveiben immáron a politikai hatalom megszerzését hirdették a partizánok, a gerillák és a felkelők legfőbb céljaként. Érdekes, hogy ideológiailag a fenti teoretikusok közül Lawrence kivételével valamennyi a baloldalhoz tartozott – ezt tekinthetjük a gerillaelméletek baloldali fordulatának. Már Blanqui elképzelésében is megjelent a forradalmárokat vezető főparancsnokság, egy élcsapat igénye, amely képes lett volna a forradalmárok

¹⁰ Clausewitz (2013) i. m. 41–43.

¹¹ Clausewitz (2013) i. m. 53.

¹² Példaként lásd a Spanyolországban kiadott, a Carl Schmitt által *Reglamento de Partidas y Cuadrillas* és a *Corso Terrestre* címekkel illetett szabályzatot, illetve intézkedést, valamint a Porosz Királyságban napvilágot látott *Verordnung über den Landsturmedict* című rendeletet. Szövegeik fordítását és azok megjelenésének körülményeit lásd Forgács (2020) i. m. 39–68.

¹³ Denisz Vaszilevics Davidov: A partizánháborúról. In Gottreich László et al. (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1974. 542–550.

¹⁴ August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau: A népfelkelés eszméjéről. In Gottreich László et al. (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1974a. 526.; [August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau]: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. In Gottreich László et al. (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi, 1974b. 530–531.

¹⁵ Clausewitz (2013) i. m. 386. 397–398.

¹⁶ Jomini (1974) i. m. 588–589.

harcát összehangolni.¹⁷ Ez a koncepció is beépült a későbbi teóriákba: az osztályharcon alapuló forradalom marxizmus–leninizmus által leírt elméletében a kizsákmányolók ellen vívott harcok irányítójaként a kommunista pártot jelölték meg.¹⁸ Lenin úgy gondolta, a pártnak tudatosan nevelnie és szerveznie kell az elégedetlen tömegeket: a propaganda és az agitáció nyomán így biztosítható az elinduló forradalmi események feletti szoros kontroll.¹⁹ Mao partizánjait is a Kommunista Párt irányította,²⁰ az annak egységeit vezető tisztek mellé már politikai tiszteket osztottak be a direkt pártirányítás érdekében,²¹ és ugyanez a jelenség volt megfigyelhető a szovjet partizánok központi irányításában is. Az 1942-ben az ellenséges csapatok hátában harcoló irreguláris kötelékek irányítására létrehozott Partizánmozgalom Központi Törzse direkt vezetést biztosított a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, azaz Sztálin részére.²² Giáp tábornok is azt hangoztatta, hogy a népi felszabadító, azaz forradalmi háború csak a munkásosztály pártjának vezetésével indítható meg, amely szervezi és vezeti a harcot.²³ Che Guevara kézikönyvében pedig a népfelkelő-tűzfészek metaforájában írt a politikai és katonai vezetés szűk köréről, amely a forradalom élgárdájaként képes győzelemre vezetni a tömegeket.²⁴

A hadszíntér

A gerillaelméletek szinte mindegyik képviselője nagy figyelmet szentelt a harcok földrajzi környezetének. A szemben álló felek közötti létszámban, az alkalmazott eljárásokban és a fegyverzetben, felszereltségben mutatkozó aszimmetria kiegyenlítésének egyik legpraktikusabb eszköze ugyanis az volt, hogy az irreguláris erők a velük szemben felvonuló reguláris csapatokkal az azok eredményes tevékenységét akadályozó vagy szinte teljesen ellehetetlenítő terepen vették fel a harcot. A hadseregek létszámukból, fegyverzetükből és felszerelésükből adódóan mindig olyan földrajzi közeget kerestek a harcok számára, ahol érvényesülhetett az emberek tömege, a fegyverek hatótávolsága vagy az alkalmazott eszközök mozgékonyasága. A gerillák, a partizánok és a felkelők

¹⁷ Auguste Blanqui: Útmutató a fegyverforgatáshoz. In Auguste Blanqui: *Válogatott művei*. Budapest, Gondolat, 1968. 213–219. 214–215.

¹⁸ Karl Marx – Friedrich Engels: A Kommunista Párt kiáltványa. In *Marx – Engels Művei*. 4. kötet. Budapest, Kossuth, 1959. 437–470. 450.; Friedrich Engels: Előmunkálatok az „anti-Dühring”-hez. In *Marx – Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1963. 679.; Friedrich Engels: Eugen Dühring úr tudomány-forradalmasítása. In *Marx – Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1963. 167.; V. I. Lenin: A partizánháború. In V. I. Lenin: *Összes művei*. 14. kötet. Budapest, Kossuth, 1967. 9.

¹⁹ V. I. Lenin: Állam és forradalom. In V. I. Lenin: *Összes művei*. 33. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 24.; V. I. Lenin: Az OSzDMP II. kongresszusa. Határozati javaslat a tüntetésekről. In V. I. Lenin: *Összes művei*. 7. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 235.

²⁰ Mao Ce-tung: A kínai forradalom és a Kínai Kommunista Párt. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 3. kötet. Budapest, Szikra, 1954. 168.

²¹ Mao Tse-tung: *On guerrilla warfare*. New York, Praeger Publishers, 1961. 44.

²² G. K. Zsukov: *Emlékek, gondolatok*. 1–2. kötet. 4. átdolgozott kiadás. Budapest, Zrínyi–Kossuth, 1976. 371–372.

²³ Vo Nguyen Giap [Võ Nguyên Giáp]: *Stratégia és taktika a felszabadító háborúban*. Budapest, Kossuth–Zrínyi, 1971. 106.

²⁴ Ernesto Che Guevara: *A gerillaharcos kézikönyve*. Budapest, Ulpius-ház, 2007. 39.

ennek teljes tudatában elkerülték a nyílt terepen tevékenykedő csapatokat, és inkább átszegdelt, bonyolult földrajzi viszonyok közé igyekeztek becsalni ellenfeleiket. Az ilyen közeg lehetett természetes vagy mesterséges: a hegyek, a nagy kiterjedésű síkságok vagy sivatagok, a mocsarak, az erdők és a dzsungelek mellett az egyre nagyobb kiterjedésű és egyre bonyolultabb infrastruktúrájú városok is ideális helyszínnek bizonyultak az irregulárisok szempontjából.

A gerillaelméletek teoretikusainak írásaiban a földrajzi közeg sokszor a siker egyik elengedhetetlen feltételeként jelentkezett. Davidov az oroszországi földrajzi viszonyok közül a hatalmas területi kiterjedést emelte ki, amely azt eredményezte, hogy országa jelentős létszámú könnyűlovassággal rendelkezett. A kozákokat azonban – eltérően más hasonló európai könnyűlovassághoz – ő nem a regulárisok soraiban, hanem önállóan, a partizánháború legfontosabb résztvevőiként mutatta be.²⁵ Jomini úgy gondolta, hogy a nemzeti háborúk azokban az országokban a legkitartóbbak, amelyek tengerparttal rendelkeznek, ugyanis ez lehetővé teszi a tengeri hatalmak számára a háború külső, főleg anyagi eszközökkel történő támogatását. Az inváziós erők számára a legveszélyesebb helyeknek a hegységekkel vagy kiterjedt erdőségekkel rendelkező területeket tartotta, amelyek számtalan veszélyt rejtenek a hódítóknak.²⁶ Clausewitz elemzésében is komoly hangsúlyt kapott a népfelkelést támogató földrajzi tér: véleménye szerint az minél kiterjedtebb, annál nagyobb a felkelés hatása.²⁷ A népfelkelés hatásosságát öt feltételhez kötötte, amelyek közül a 3. („a hadszíntér területe legyen nagy”) és az 5. („az országnak erősen átszegdeltnek és – hegyek, erdők, mocsarak vagy a földművelés jellege révén – nehezen járhatónak kell lennie”) konkrétan a földrajzi környezet fontosságát hangsúlyozta.²⁸

A 19. század derekán a városok növekedése jelentős mértéket öltött Nyugat-Európában, azonban e folyamat nem járt együtt a városiasodással. A nagyvárosok gyáraiba özönlő lakosság élet- és munkakörülményei sokszor katasztrofálisak voltak, amelyek miatt kialakuló elégedetlenséget a politikai baloldal kísérelte meg felhasználni a hatalom megszerzése érdekében. Blanqui, Marx, Engels és Lenin elméleteiben e küzdelem formájaként a fegyveres felkelés jelent meg, amelyet véleményük szerint a nagyvárosokban kell megindítani. A nagyvárosokban vívott harcokban ekkor (is és ma is) az irregulárisan, jellemzően egyénileg vagy kis csoportokban harcoló, létszámukban hátrányban levő felkelők kihasználva az urbánus közeg nyújtotta előnyöket (szűk utcák, magas házak, csatornahálózat stb.) komoly fölényt voltak képesek kialakítani a velük szemben felsorakozott, de a beépített területeken folytatott harcokra nem vagy alig felkészített katonákkal szemben. Blanqui *Útmutató a fegyverforgatáshoz*²⁹ című írása műfajában és közérthető stílusában mintát adott az utána alkotó szakíróknak. A felkelésre művészetként tekintő Engels az 1848-as és 1870–1871-es események tapasztalatai alapján úgy gondolta, hogy a nagyvárosokban, a barikádokon zajló harcok a haditechnika fejlődése

²⁵ Davidov (1974) i. m. 547–549.

²⁶ Jomini (1974) i. m. 587–588. 609.

²⁷ Clausewitz (2013) i. m. 523.

²⁸ Clausewitz (2013) i. m. 523.

²⁹ Blanqui (1968) i. m.

miatt egyre kevésbé kecsegtetnek sikerrel a felkelők számára.³⁰ Vele szemben Lenin ismét a városi harcok fontosságát hangoztatta: szerinte az itteni harcokra külön kiképzett katonai vezetők irányítása alatt kell kivezényelni a felkelők osztagait, amelyek számára részletekbe menően fogalmazta meg a felkelés katonai és nem katonai jellegű feladatait.³¹

Az első és a második világháborúban, valamint a hidegháború első évtizedeiben az európai és ázsiai partizánharcok főleg vidéki térségekben bontakoztak ki, köszönhetően a kedvező földrajzi viszonyoknak. Az 1916-ban kirobbant arab felkelés számára a szinte teljesen lakatlan sivatag óriási kiterjedése és „csendes fenyegetése”³² biztosított előnyt a török csapatokkal szemben: Lawrence szerint a sivatag területi kiterjedése többet jelentett, mint a hadseregek ereje.³³ A második világháborúban Mao kínai kommunista csapatainak és a szovjet partizánoknak egyik legfőbb támasza ugyancsak a hadszíntér mérete volt,³⁴ míg a jugoszláv partizánok az erősen átszegdelt terep domborzat és növénytakaró biztosította adottságait is kihasználták.³⁵ Az indokínai és vietnámi háborúban a vietnámi partizánok számára ugyancsak e két tényező biztosított fölényt a francia és az amerikai csapatokkal szemben, és hasonló okok járultak hozzá a Castro és Che Guevara vezette kubai gerillák sikereihez. Guevara a harcok színtereit három kategóriába sorolta: a nehezen megközelíthető vidékeket (sűrű erdők, meredek hegyek, járhatatlan sivatagok és mocsárvidékek) a harcok számára kedvező,³⁶ míg a sík és gyér növényzetű, sok út által szabdaltnak vidéki területeket kedvezőtlen terepnek tartotta,³⁷ és bár a városok forradalmi jelentőségét nem vitatta, katonai szempontból ezeket teljesen külön kezelte, szükséges, de a harcok szempontjából ezeket is kedvezőtlen kategóriaként említette.³⁸

A 20. század második felében a sajátos társadalomföldrajzi adottságokkal jellemezhető Dél-Amerikában alkotó Guillén *A városi gerilla stratégiája* és Marighella *A városi gerilla kis kézikönyve* című írásaikban viszont a nagyvárosokat jelölték meg a harc ideális közegének. Ebben a szubrégióban ugyanis a lakosság túlnyomó többsége az egyre nagyobb kiterjedésű és egyre bonyolultabb infrastruktúrájú metropoliszokban élt, így a forradalom számára kulcsfontosságú népi támogatást itt lehetett megszerezni. Guillén ezt a véleményét katonai szempontokkal is alátámasztotta: azt hangsúlyozta, hogy a nagyvárosokban nem érvényesülhet a katonaság tüzerőben megmutatkozó fölénye, hiszen a nehézfegyverek alkalmazása szükségszerűen a lakosság pusztításával jár

³⁰ Friedrich Engels: Bevezetés [Karl Marx „A polgárháború Franciaországban” c. művének 1891-es kiadásához]. In *Marx – Engels Művei*. 22. kötet. Budapest, Kossuth, 1970. 485.

³¹ V. I. Lenin: A forradalmi hadsereg osztagainak feladatai. In V. I. Lenin: *Összes művei*. 11. kötet. Budapest, Kossuth, 1966. 327–328.

³² T. E. Lawrence: *A bölcsesség hét pillére*. I. kötet. Budapest, Révai, 1935. 216.

³³ Lawrence (1935) i. m. 218.

³⁴ Mao Ce-tung: Miért állhat fenn Kínában vörös hatalom? In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 1. kötet. Budapest, Szikra, 1952. 114–115.

³⁵ Joszip Broz Tito: Az 1941. évi szerbiai népfelkelés. A hősiesség csodái. In Joszip Broz Tito: *Önéletrajzi vallomások*. 1. kötet. Újvidék, Forum, 1985a. 221.

³⁶ Che Guevara (2007) i. m. 60.

³⁷ Che Guevara (2007) i. m. 67.

³⁸ Che Guevara (2007) i. m. 75.

majd, akik emiatt a gerillákat fogják támogatni.³⁹ Marighella művében a nagyváros szinte labirintussá lényegül át, amelynek épületeit, út- és csatornahálózatát a gerillák saját biztonságuk garantálása, valamint támadásaik sikerének érdekében tudják felhasználni.⁴⁰ Összefoglalva elmondható, hogy a gerillaelméletek teoretikusai minden olyan területet alkalmasnak ítélték az irreguláris harcra, amely átszegdeltsége és bonyolultsága okán hátrányos helyzetet teremtett az ellenséges reguláris erőknek, így a terep adta előnyök a gerillák, partizánok vagy felkelők harcát segítette.

Az időtényező

Az irreguláris harcok túlnyomó többsége időben elhúzódó háborúban hozott győzelmet a reguláris csapatok felett, viszont az elméletek között számos szakíró a küzdelmek gyors befejezése mellett érvelt. A korai elméletekben az időtényező alig jelent meg, s ennek oka az volt, hogy ebben az időszakban a felkelők harca együtt zajlott a saját reguláris csapataik küzdelmeivel, akik pedig a háború gyors befejezésére törekedtek. A reguláris erők tehetetlensége (például Spanyolországban) persze elvezethetett a harcok elhúzódásához, de ez inkább atipikus, semmint jellemző volt ebben az időben. A baloldali forradalomelmélet is a gyors győzelem kivívásával számolt. Blanqui írásában saját tapasztalatai tükröződnek: úgy gondolta, egy hirtelen támadással is meg lehet ragadni a hatalmat.⁴¹ Az őt követő Engels, majd Lenin műveikben⁴² a forradalmárok gyors győzelmét hirdették, de ezt csak akkor tartották megvalósíthatónak, amennyiben az események előkészítése alapos. A kezdeti siker ugyanis megteremtheti azt az erkölcsi fölényt, amely a nép támogatását biztosíthatja a felkelés számára.

Az irreguláris harcok története néhány esetben igazolta a felkelők gyors győzelmébe vetett hitét. A Lawrence által megörökített arab felkelés alig több mint két év alatt aratott győzelmet a törökök felett, de megjegyzendő, hogy az antant térségbeli sikere az Allenby vezette Brit Expedíciós Haderő műveleteinek volt köszönhető.⁴³ A kubai forradalom viszont önerőből volt képes gyors győzelmet aratni Batista tábornok rezsimje felett: a Castro vezette gerillák 1956 novemberétől kezdett harcaikat 1959. január 1-jén fejezték be.⁴⁴

³⁹ Abraham Guillén: What can be done? (Strategy of the Urban Guerrilla). In Douglas C. Hodges (szerk.): *Philosophy of the urban guerrilla. The revolutionary writings of Abraham Guillén*. New York, William Morrow and Company, Inc., 1973. 233.

⁴⁰ Carlos Marighella: Knowledge of the Terrain. In Carlos Marighella: *Minimanual of the urban guerrilla*. 1969.

⁴¹ Auguste Blanqui: A La Villette-i ügy. In Auguste Blanqui: *Válogatott művei*. Budapest, Gondolat, 1968. 237–242.

⁴² Friedrich Engels: Forradalom és ellenforradalom Németországban. In *Marx – Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1962. 87–88.; V. I. Lenin: Egy kívülálló tanácsai. In V. I. Lenin: *Összes művei*. 34. kötet. Budapest, Kossuth, 1967. 382.

⁴³ Forgács (2020) i. m. 135–136.

⁴⁴ Forgács (2020) i. m. 189.

Velük ellentétben Mao és Giáp az elhúzódó háborút hirdette, amiben saját országaiknak a nyugat-európai viszonyoktól eltérő sajátosságait és történelmét kell felfedezni. Kínában az időre egészen másként tekintenek, mint a nyugati világban. Ott nem években vagy évtizedekben, inkább évszázadokban és évezredekben mérik a történelmet. Mao műveiben ezért is jelent meg az elhúzódó háború gondolata, de az időnyerés is kulcsfontosságú tényező volt a kínai kommunisták számára, különösen akkor, amikor a Kuomintang és a japánok ellen egyszerre küzdöttek. A kínai teoretikus a harcok időben elhúzódására úgy tekintett, mint egy olyan időszakra, amelynek során a saját erőik még erősebbek lesznek, míg az ellenség csak gyengül. A kínai partizánok ez alatt fejlődhetnek, magasabb fokra emelkednek, majd fokozatosan reguláris csapatokká alakulhatnak át, amely folyamatban Mao a harcok győztes befejezésének kulcsát látta.⁴⁵ Giáp írásaiban ugyanezen ok miatt szerepel az elhúzódó jelző a harcok időtartamára vonatkozóan. A három évtizeden át harcot vívó vietnámi tábornok is a gerillák evolúcióját hirdette, tudta ugyanis, hogy reguláris csapatok ellen csak reguláris csapatok lehetnek hosszú távon eredményesek, ehhez a fejlődéshez, átalakuláshoz viszont idő kell. E transzformáció megjelenik a hadművészetben is: a gerillaháború fokozatosan hagyományos háborúvá fejlődik, a gerilla-hadviselés manőverező hadviseléssé, amely részben – amint azt a Dien Bien Phu-i csata mutatta – állásharc is lehet.⁴⁶ Megállapítható, hogy a felkelések időbeni hossza és megjelenésük az elméleti munkákban nagyban összefüggött azzal, hogy az irreguláris erők mellett harcoltak-e reguláris csapatok vagy sem. Abban az esetben, amikor a hagyományos fegyveres erő mellett harcoltak az irregulárisok, a szakírók jellemzően gyors lefolyású eseményként tekintettek a harcokra, viszont amikor nem voltak jelen vagy nem képviseltek jelentős erőt a reguláris csapatok, az események elhúzódása szerepelt a téma szakmunkáiban.

Az események szakaszolása

A gerillaelméletek egyik sajátossága, hogy a 19. század közepe óta a szerzők három szakaszra bontották az eseményeket: az irreguláris erők szempontjából az első szakasz a védelem, a második a patthelyzet, míg a harmadik az ellentámadás periódusa volt. Hasonlóan más jellemzőkhöz, ez is elmaradhatatlan része lett az elméleteknek, különösen Mao munkássága nyomán, aki az elhúzódó háborút magyarázta annak három nagy szakaszra osztásával, amely felosztás Giáp munkájába is feltűnt.

Fontos rögzíteni, hogy az események időbeni felosztása Marx *A forradalmi Spanyolország*⁴⁷ című művében jelent meg elsőként, amelyben a német filozófus három, a fentebb

⁴⁵ Mao Ce-tung: A háború és a stratégia kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953a. 428.

⁴⁶ Vo Nguyen Giap [Võ Nguyên Giáp]: The great experiences gained by our party in leading the armed struggle and building revolutionary armed forces. In Vo Nguyen Giap [Võ Nguyên Giáp]: *People's war people's army*. Hanoi, Foreign Languages Publishing House, 1974a. 117., 120–121., 123.

⁴⁷ [Karl Marx]: A forradalmi Spanyolország. In *Marx–Engels Művei*. 10. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 421–469.

említett tevékenységekkel jellemzett szakaszra osztva tárgyalta az Ibériai-félszigeten 1808 és 1814 között esett történéseket.⁴⁸ Ezt vette alapul Mao, aki a harcok kifárasztó jellegét igazolta az események felosztásával. A stratégiai visszavonulás időszakában a kommunisták a rájuk kényszerített védelemből vonultak, azonban ezalatt képesek voltak stabil háterszágot, működő pártstruktúrát kiépíteni, és ezáltal megszerezni a lakosság támogatását, ami a későbbiekben nélkülözhetetlen volt a sikeres harcokhoz.⁴⁹ A stratégiai egyensúlynak nevezett második szakasz – amelynek kulcsszereplői a partizánok voltak – a politikai tevékenység kiterjesztésének, újabb partizánkörzetek kiépítésének és a partizánokból kialakuló reguláris csapatok megszervezésének időszaka volt.⁵⁰ Mao szakaszait az ellentámadás zárta le, amelyben a már meglévő reguláris erőkkel együtt a partizánok az irreguláris tevékenységeket a mozgóháborúval és az állásharccal, valamint a külföldön folytatott propaganda- és diplomáciai tevékenységekkel kombinálva győzelmet aratnak ellenségeik felett.⁵¹ Ez a beosztás szinte szó szerint köszön vissza Giáp tábornok hadtudományi írásaiban,⁵² azonban a partizánok döntő szerepét – eltérően Maótól – ő az események első fázisánál hangoztatta, ugyanis az ebben a szakaszban folytatott harcaikkal lehet megteremteni a későbbi időszakok előfeltételeit.⁵³ A felosztást inkább magyarázatként foghatjuk fel, amelynek segítségével a szerzők közérthető módon hangoztatták az elhúzódó háború szükségességét a gyors győzelemmel szemben. Latin-Amerikában Abraham Guillén is a háromfázisú felkelésben hitt: azt vallotta, hogy a gerillák akár arra is képesek lehetnek, hogy a második fázisban már ütőképes gerillaegységek harcolhatnak a velük szemben felsorakozó reguláris erőkkel.⁵⁴ Az időbeni szakaszolást napjaink hadtudományi írásaiban is felfedezhetjük: a magát Iszlám Államnak nevező szervezet tevékenységét szintén vizsgálták már ennek segítségével.⁵⁵

Atipikusnak mondható Tito korszakolása, aki bár ismerte a klasszikusnak mondható hármas tagolást, mégis négy fázisra osztotta a jugoszláviai harcokat.⁵⁶ Az első a harc kezdetéről, a második a partizánok regularizálásának megkezdéséről szólt, azonban a harmadik és a negyedik szakaszban főleg a politikai célok domináltak (a megszerzett hatalom konszolidálása). Az utolsó fázis a törvényhozás és a végrehajtó hatalom megszervezéséről szólt – ez is világosan mutatja, hogy a jugoszláv partizánok vezetője a harcok utáni helyzetre is nagy figyelmet fordított.

⁴⁸ Marx (1965) i. m. 448.

⁴⁹ Mao Ce-tung: Az elhúzódó háborúról. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953a. 251–253.

⁵⁰ Mao Ce-tung (1953) i. m. 253–257.

⁵¹ Mao Ce-tung (1953) i. m. 257–259.

⁵² Giáp (1974) i. m. 114–115.

⁵³ Giáp (1974) i. m. 54.

⁵⁴ Guillén (1973) i. m. 286.

⁵⁵ Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018), 2. 10–12.

⁵⁶ Tito (1985) i. m. 153.

A népi támogatás

A lakosság támogatásának megszerzését szinte valamennyi, a témával foglalkozó teoretikus a győzelem kulcsényezőjeként említette. A különbség a tömegek megszólításának motívumaiban rejlik: amíg a külső hódítók elleni harcok során az idegenek elleni honvédő harc, valamint a regnáló uralkodó iránti szeretet voltak a legfőbb mozgatórugók, a belső küzdelmek esetében a fennálló társadalmi és politikai viszonyok megváltoztatásának ígéretével igyekeztek mind több embert csatlakozásra bírni a felkelők.

A franciák elleni küzdelmek során íródott valamennyi korai gerillaelméletben megfigyelhető volt a nép támogatásának hangsúlyozása. Davidov azt húzta alá, hogy a partizánoknak először a franciák mögöttes területein élő lakossággal kell felvenniük a kapcsolatot, hogy azok ne veszítsék el a felszabadulásba vetett hitüket. Kiemelte, hogy a lakosság bizalmának megnyerése érdekében mindent meg kell tenni az irreguláris erőknél, mert ez a bizalom fontos információkhoz juttathatja a saját erőket.⁵⁷ Decker is a siker egyik kulcsaként azonosította a lakosság megnyerését, aminek birtokában a felkelők bátran tevékenykedhetnek a műveleti területen, azaz jelen lesznek mindenütt és mindenkor.⁵⁸ Gneisenau úgy érvelt, hogy a nép felfegyverzése nélkül a csekély létszámú porosz reguláris hadsereg képtelen eredményeket elérni a franciák ellen. Írásaiban biztatta uralkodóját, hogy bízson a hazáját és királyát szerető népben, támaszkodjon rájuk az ország felszabadításának érdekében.⁵⁹ A népfelkelést eszményítő porosz teoretikus úgy gondolta, hogy a nép harcba hívásával jelentős túlerő képezhető a hódítókkal szemben.⁶⁰ A nemzeti háborúkat tartotta az általa tíz különböző típusba sorolt háborúk közül a legfélelmetesebbnek Jomini, ugyanis abban a nép többsége ragad fegyvert a függetlensége megvédése érdekében: nála az uralkodó iránti hűség és a hazaszeretet voltak a legfőbb motívumok.⁶¹ Clausewitz a már korábban említett, a felkelések hatékonyságához szükséges öt alapfeltétel között sorolta fel a népi támogatás meglétét,⁶² aminek eléréséhez a tömegekkel való jó viszony kialakítását hangsúlyozta.

A 19. század baloldali gondolkodóinak elméleteiben szintén nagy szerepet kapott a népi támogatás. Ők úgy gondolták, hogy a nép a meglévő, számukra alapvetően hátrányos társadalmi, gazdasági és politikai helyzet megváltoztatásáért ragad majd fegyvert, ezért ideológiájukban ez az elem kiemelt szerepet kapott. Az osztályharc így vált a marxizmus–leninizmus egyik központi fogalmává,⁶³ amely képes volt a tömegeket bevonni a politikai hatalom megszerzéséért indított harcba. Marx, Engels és Lenin munkáikkal

⁵⁷ Denis Davydov: Partisans against Napoleon. In Walter Laqueur (szerk.): *The guerrilla reader. A historical anthology*. Philadelphia (PA), Temple University Press, 1977. 50.

⁵⁸ Carl von Decker: On partisan war. In Walter Laqueur (szerk.): *The guerrilla reader. A historical anthology*. Philadelphia (PA), Temple University Press, 1977. 59.

⁵⁹ Gneisenau (1974) i. m. 524.

⁶⁰ Gneisenau (1974) i. m. 526–527.

⁶¹ Jomini (1974) i. m. 568–587.

⁶² Clausewitz (2013) i. m. 523.

⁶³ Marx–Engels (1959) i. m. 442. és 447–448.

elsősorban a városi munkásságot igyekeztek megszólítani, a proletariátusban látták a forradalom tömegbázisát.⁶⁴

Az eltérő társadalomszerkezettel rendelkező Kínában, Vietnámban és Kubában Mao, Giáp és Che Guevara viszont a parasztságra tekintettek tömegbázisként. Mao a partizánokat éltető közegként tekintett a népre: hasonlatában az előbbieket halaknak, míg az utóbbit vízként azonosította;⁶⁵ meggyőzésük érdekében hatékony kommunikációt és propagandát folytatott.⁶⁶ Giáp is a nép körében végzett propaganda- és politikai munka fontosságát hangsúlyozta: az előbbi a harcoló csapatok egyik fontos feladatának tartotta.⁶⁷ A vietnámi tábornok azonban nem csak a hazai közvélemény támogatásának megszerzését emelte ki. Véleménye szerint legalább ilyen fontos a nemzetközi térben folytatott propaganda is, amely a kifárasztás eszközeként indirekt módon gyengítheti az ellenséget.

Che Guevara a gerilla-hadviselés legfontosabb elemének tartotta a népi támogatás meglétét, amelynek élcsapatát a gerillák jelentik, akikkel megvalósulhat a vidéki lakosság egyik nagy célja, a föld tulajdonjogának megváltoztatása.⁶⁸ Ugyanígy vélekedett Guillén is, aki a latin-amerikai forradalmi stratégia legfőbb céljaként azonosította az emberek támogatásának megszerzését.⁶⁹ Az ideológiailag a fentiek közül kilógó Lawrence viszont egy önálló arab királyság megteremtésének lehetőségében látta azt a hitvallást, azt az ideológiát, amellyel egyesíteni lehetett az Arab-félszigeten élő helyi törzseket.⁷⁰ Összefoglalva kijelenthető, hogy a gerillaelméletek teoretikusainak írásaiban a népi támogatás kiemelt hangsúlyt kapott: a szakírók a sikeres harc egyik alapfeltételként tekintettek erre, amelynek megszerzéséért közérthető és elérhető célokat fogalmaztak meg. A 20. században a média és a különféle médiumok jelentette csatornák biztosították azt, hogy ezek a forradalmi célkitűzések mindenkihez eljussanak, így egy ország teljes lakossága megszólíthatóvá és mobilizálhatóvá vált.

A műveleti szintek

A gerillaelméletek szakíróinak túlnyomó többsége maga is részese volt az általuk későbbiekben elemzett eseményeknek. Egyrészt ennek is köszönhető, hogy a témával kapcsolatos írásaikban terjedelmesebb részek szólnak a harc taktikai szintjéről, mint annak stratégiai kérdéseiről, vagyis azok inkább főleg gyakorlati útmutatók és elemzések, semmint hadászati szintű áttekintések.

Az első szakírók munkái főleg a hódítókkal folyó harc megvívásához kívántak gyakorlati tanácsokat adni. Davidov részletekbe menően írta le, miként kell a lakosságot

⁶⁴ Marx–Engels (1959) i. m. 449.; Lenin (1965a) i. m.

⁶⁵ Mao (1961) i. m. 92–93.

⁶⁶ Mao (1961) i. m. 85.

⁶⁷ Giáp (1974b) i. m. 65.; Giáp (1974a) i. m. 89.

⁶⁸ Che Guevara (2007) i. m. 32.

⁶⁹ Guillén (1973) i. m. 232.

⁷⁰ Lawrence (1935) i. m. 94.

felkészíteni a franciák elleni harcra,⁷¹ illetve a lovaspartizánok rajtaütéseit hogyan hajtsák végre.⁷² Decker a partizánharc 11 különféle formáját írta le, kiemelve, hogy egyszerűbb lenne azokat a módokat és módszereket számba venni, ahogyan nem harcolnak a partizánok.⁷³ Gneisenau a kifárasztó jellegű tevékenységek közé sorolta a hadszíntér előkészítését is: a felhalmozott gabona elszállítása, az állatok elhajtása, azaz a felperzselt föld taktikája az ellenséggel szemben vívott harc egyik leghasznosabb fegyvereként jelenik meg nála.⁷⁴ A porosz haderő felső vezetésébe tartozó főtisztként érkezett a fegyveres felkelés hadászati szintjéről is: itt legfőbb célként az ellenség kifárasztását jelölte meg.⁷⁵ Clausewitz szintén kereste a választ arra, hogy miként alkalmazható hatékonyan a népfelkelés mint eszköz a háborúban. Hasonlataival és metaforáival a hadászati védelem egyik eszközeként tekintett erre, amely az ellenség hátában pusztító hatást tud kiváltani, de azt is hangsúlyozta, hogy harcászati védelemben soha nem szabad alkalmazni.⁷⁶ Lawrence az Abu Markhában betegen töltött tíz napban az arab felkelésről elmélkedve⁷⁷ megállapította, hogy az arabok harcát nem lehet az akkor hagyományosnak tekintett háborúhoz hasonlóan megvívni: stratégiai célként ezért az ellenség kiszorítását, és nem megsemmisítését tűzték ki célul a felkelők.⁷⁸ Ezt az alapvetően indirekt célt harcászati szinten komplexebb eszköztárral lehetett támogatni: különös jelentőséget tulajdonított a propagandának, a pszichológiai nyomásgyakorlás egyik fontos eszközének.⁷⁹

Hasonlóként vélekedett Charles de Gaulle a francia belső ellenállásról: erre úgy tekintett, mint az ellenséget zaklató, a hátszágban zavart okozó, majd nemzeti felkelést kirobbantató támogató erőre.⁸⁰ Harcászati szinten főként a harcot támogató feladataikat, különösen a hírszerző és a felderítési tevékenységüket emelte ki.⁸¹ Mao hat pontban foglalta össze a partizánháború stratégiai programját,⁸² ezek mindegyike az ellenség erejének kimerítését célozta.⁸³

Latin-Amerikában Che Guevara a gerillaharc stratégiai kérdéseit háttérbe szorította a harcászati kérdésekkel szemben, ami arra utal, hogy *A gerillaharcos kézikönyve* főleg a végrehajtói szinten tevékenykedő harcosok számára íródott. Hadászati szinten a kifárasztást fő célként megjelölve kiemelte annak nem katonai eszközeit is (szabotázs, sztrájk).⁸⁴ Ez a taktika szintjén a mobilitás, a meglepetésszerű támadások,

⁷¹ Davydov (1977) i. m. 52.

⁷² Davydov (1977) i. m. 50–51.

⁷³ Decker (1977) i. m. 60.

⁷⁴ Gneisenau (1974) i. m. 531.

⁷⁵ Gneisenau (1974) i. m. 532.

⁷⁶ Clausewitz (2013) i. m. 526.

⁷⁷ Forgács (2020) i. m. 147.

⁷⁸ Lawrence (1935) i. m. 211.

⁷⁹ Lawrence (1935) i. m. 217.

⁸⁰ Charles de Gaulle: *Háborús emlékiratok*. Budapest, Gondolat, 1973. 192.

⁸¹ Charles de Gaulle (1973) i. m. 443.

⁸² Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953b. 144–145.

⁸³ Mao (1953a) i. m. 327–328.

⁸⁴ Che Guevara (2007) i. m. 45–46.

a rugalmasság, a műveleti körzet és a gyorsaság kérdéseit érintve jelent meg művében.⁸⁵ Marighella kézikönyve is hasonló volt a műveleti szintek vonatkozásában: a brazil városi gerilla a 39 rövid fejezetből álló műve 28 részét a taktikai kérdéseknek szentelte. Ezekkel szemben Guillén írása viszont – címéből is fakadóan – főleg stratégiai kérdéseket vizsgált, és az egész latin-amerikai térség számára kínáltak forradalmi utat.

A gerillaelméletek az irreguláris erők stratégiai feladataként tehát az ellenség kifárasztását, taktikai (harcászati) szinten annak erőinek megsemmisítését jelölték meg. Az alkalmazott eszközök tekintetében a fegyverek mellett nem katonai eszközöket is felsoroltak, amelyek főleg hadászati szinten a politikai, harcászati szinten a pszichológiai nyomásgyakorlást szolgálták.

A reguláris erők kérdésköre

Az irreguláris harcok végső sikeressége mindig azon múltott, hogy a gerillák, partizánok vagy felkelők mellett részt vettek-e a küzdelemben reguláris erők. A kérdéssel foglalkozó szakírók mindegyike határozottan rögzítette, hogy az ellenség feletti győzelem csak a hagyományosnak tekintett fegyveres erővel lehetséges, vagyis az irreguláris csapatok önmagukban nem képesek azt kivívni. Abban az esetben, amikor egy állam számára adottak voltak a rendes hadsereg egységei, ez a feltétel viszonylag egyszerűen teljesülhetett, azonban amikor egy belső polgárháború során kezdetben csak irreguláris erők álltak rendelkezésre, ezekből kellett megteremteni a hagyományos csapatokat.

A 19. század elején a hódító franciákkal harcoló irreguláris csapatok minden esetben támaszkodhattak vagy hazájuk, vagy a harcukat támogató külső szövetséges állam (például Spanyolországban Nagy-Britannia) reguláris erejére. A politikai hatalom emellett számos kísérletet tett arra is, hogy az irreguláris erők tevékenységét bizonyos keretek között szabályozzák,⁸⁶ ezáltal azok regularizálódását is elérve. Ez a törekvés érhető tetten Gneisenaunál is: a porosz teoretikus a népfelkelés erőit a hagyományos hadsereghez hasonlóan zászlóaljakra kívánta szervezni, amelyek tisztjeit és altisztjeit a felkelők maguk választhatták meg.⁸⁷ Jomini – tartva attól, hogy a lakosság a hódítók mellett államuk politikai vezetői ellen is harcot kezdhet – azt javasolta, hogy a nép ellenállását szervezett keretek között, egy regularizált nemzetőrségbe, mintegy tartalékerőbe szervezetteren alkalmazzák.⁸⁸ A korai baloldal teoretikusai, Blanqui és Engels is a minél szervezettebb keretek mellett érvelt: előbbi a vezetetlenség okozta kudarcok tapasztalataként szükségszerűnek látta a katonai szervezetekre jellemző hierarchia kialakítását,⁸⁹ utóbbi a tisztek szerepének hangsúlyozását emelte ki.⁹⁰ A brit hadsereg tisztjeként szolgáló Lawrence tudatos kiképzésben részesítette az arab csapatok egy részét, amiben

⁸⁵ Che Guevara (2007) i. m. 53.

⁸⁶ Lásd Forgács (2020) i. m. 39–73.

⁸⁷ Gneisenau (1974) i. m. 530.

⁸⁸ Jomini (1974) i. m. 592.

⁸⁹ Blanqui (1968a) i. m. 217.

⁹⁰ Friedrich Engels: Metz eleste. In *Marx–Engels Művei*. 17. kötet. Budapest, Kossuth, 1968. 139.

a korábban a török hadseregben szolgált, onnan dezertált egykori tisztekre, valamint a brit katonai tanácsadókra számított.⁹¹ Hozzá hasonlóan Tito is fokozatosan regularizálta erőit: a megszállók elleni harc kezdetétől fogva katonai kötelékekbe (rajok, szakaszok, századok, zászlóaljok) szervezte azokat,⁹² később pedig megjelentek a magasabbegységek (brigádok [dandárok], hadosztályok, hadtestek és hadseregek) is.⁹³ Mao a regularizálás, vagyis a partizánok mellett létrehozandó hadsereg szükségességét az ember két karjára utaló metaforával hangsúlyozta,⁹⁴ Giáp pedig a felszabadító háborúban a végső győzelmet kivívó népi fegyveres erők létrehozásának előfeltételeként tekintett ugyanerre.⁹⁵ A vietnámi teoretikus a franciák elleni döntő, Dien Bien Phu-i csatát elemezve – Titóhoz hasonlóan – a mielőbbi katonai szervezés mellett érvelt.⁹⁶ Che Guevara munkájában egy általa ideálisnak tekintett gerillaszervezetet is bemutatott, ami (osztagok, szakaszok, hadoszlopok) egy hagyományos fegyveres erő struktúráján alapult.⁹⁷

A tapasztalatok formálta elmélet talán legtipikusabb változataként lehet a regularizáció szükségességének hangsúlyozására tekinteni a gerillaelméletekben, amelynek teoretikusai felismerték, hogy a harcok győztes befejezéséhez rendezett, szervezett, felszerelt és keretek között irányított fegyveres erőre van szükség. A felkelők evolúciójának Mao és Giáp által hirdetett elmélete jól példázza, hogy a helyi viszonyokkal való számvetés mindig kiegészítette a teóriákat.

Összegzés

„Ha békét akarsz, értsd meg a háborút, különösen a gerilla- és a felforgató háborút.”⁹⁸ Liddell Hart mondata ugyanolyan aktuális manapság, mint 1967-ben, amikor azt a brit katonai szakíró papírra vetette. Napjainkban az aszimmetria és az irregularitás szinte állandó jelzőként köszön vissza a fegyveres konfliktusokkal foglalkozó szakmunkákban, nemzeti biztonsági és katonai stratégiákban, katonai doktrínákban. Ennek oka, hogy a jelenben az államokkal szemben fegyveres harcot vívó, jellemzően nem állami státusú felek csak akkor vehetik fel siker reményében a harcot a reguláris csapatokkal, amennyiben a hadviselés bevett szabályaitól eltérnek. Megfigyelhető, hogy a több mint két évszázados elméleti háttér szinte szóról szóra visszaköszön a gyengébbik fél harcában, ugyanakkor az erősebb is sokat merít ezekből a korábban emlegetett munkákból. „Bár minden egyes országban a földrajzi és a társadalmi feltételek határozzák meg a geril-

⁹¹ Lawrence (1935) i. m. 92.

⁹² Joszip Broz Tito: Az új forradalmi hadsereg. In Joszip Broz Tito: *A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése*. Újvidék, Testvériség – Egység, 1951. 88.

⁹³ Joszip Broz Tito: A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg megteremtése. Tudja meg mindenki, ki mikor és hogyan kezdte a harcot. In Joszip Broz Tito: *Önéletrajzi vallomások*. 1. kötet. Újvidék, Forum, 1985.

⁹⁴ Mao Ce-tung: A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 1. kötet. Budapest, Szikra, 1952. 434.

⁹⁵ Giáp (1971) i. m. 86–87.

⁹⁶ Vo Nguyen Giap [Võ Nguyên Giáp]: *Dien Bien Phu*. Budapest, Zrínyi, 1960. 16.

⁹⁷ Che Guevara i. m. 109.

⁹⁸ B. H. Liddell Hart: *Stratégia*. Budapest, Európa, 2002. 550.

la-hadviselés adott módszereit és formáit, az ilyen küzdelmeknek is vannak általános törvényei. Jelenleg az a feladatunk, hogy megtaláljuk ennek a háborúfajtának az alapelveit és a szabályokat, amelyeket a felszabadulásukért küzdő népeknek követniük kell; hogy a tényekből elméletet fejlesszünk; hogy általánosítsunk, és szerkezetet adjunk tapasztalatainknak mások javára.”⁹⁹ Che Guevara szavait olvasva megállapítható, hogy ez a jelenség megfelel a szerzők szándékának, akik a sokszor kézikönyv vagy szabályzat formájában megírt és megjelentetett írásaikkal a későbbi küzdelmek harcosainak kívántak segítséget nyújtani a korábbi, illetve a saját tapasztalataik összegzésével. A gerillaelméletek tanulmányozása nélkül tehát nem érthetjük meg napjaink irreguláris harcosait és azok harcait, így ezek nélkül sikeres küzdelmet sem folytathatunk ellenük.

Felhasznált irodalom

- Békés Márton: *Gerillaháború. A fegyveres felkelés elmélete és gyakorlata*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, 2017.
- Blanqui, Auguste: A La Villette-i ügy. In Blanqui, Auguste: *Válogatott művei*. Budapest, Gondolat, 1968. 237–242.
- Blanqui, Auguste: Útmutató a fegyverforgatáshoz. In Blanqui, Auguste: *Válogatott művei*. Budapest, Gondolat, 1968. 213–219.
- Che Guevara, Ernesto: *A gerillaharcos kézikönyve*. Budapest, Ulpius-ház, 2007.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Budapest, Zrínyi, 2013.
- Csikány Tamás: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század végéig*. Budapest, ZMNE, 2001.
- Davidov, Denis Vaszilevics: A partizánháborúról. In Gottreich László – Honfi József – Rázsó Gyula – Windisch Aladárné (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1974. 542–550.
- Davydov, Denis: Partisans Against Napoleon. In Laqueur, Walter (szerk.): *The Guerrilla Reader. A Historical Anthology*. Philadelphia (PA), Temple University Press, 1977. 49–53.
- De Gaulle, Charles: *Háborús emlékiratok*. Budapest, Gondolat, 1973.
- Decker, Carl von: On partisan war. In Laqueur, Walter (szerk.): *The guerrilla reader. A historical anthology*. Philadelphia (PA), Temple University Press, 1977. 58–61.
- Engels, Friedrich: Forradalom és ellenforradalom Németországban. In *Marx – Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1962. 3–98.
- Engels, Friedrich: Előmunkálatok az „anti-Dühring”-hez. In *Marx–Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1963. 665–696.
- Engels, Friedrich: Eugen Dühring úr tudomány-forradalmasítása. In *Marx–Engels Művei*. 20. kötet. Budapest, Kossuth, 1963. 5–317.
- Engels, Friedrich: Metz eleste. In *Marx–Engels Művei*. 17. kötet. Budapest, Kossuth, 1968. 138–141.
- Engels, Friedrich: Bevezetés. Karl Marx „A polgárháború Franciaországban” c. művének 1891-es kiadásához. In *Marx–Engels Művei*. 22. kötet. Budapest, Kossuth, 1970. 475–492.
- Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében. *Honvédségi Szemle*, 146. (2018), 2. 3–15.

⁹⁹ Che Guevara (2007) i. m. 31.

- Forgács Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest, Zrínyi, 2020.
- Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: *Dien Bien Phu*. Budapest, Zrínyi, 1960.
- Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: *Stratégia és taktika a felszabadító háborúban*. Budapest, Kossuth – Zrínyi Katonai Kiadó, 1971.
- Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: The great experiences gained by our party in leading the armed struggle and building revolutionary armed forces. In Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: *People's War People's Army*. Hanoi, Foreign Languages Publishing House, 1974a. 75–169.
- Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: People's war people's army. In Giap, Vo Nguyen [Giáp, Võ Nguyên]: *People's war people's army*. Hanoi, Foreign Languages Publishing House, 1974b. 41–74.
- Gneisenau, August Wilhelm Anton Neithardt von: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. In Gottreich László – Honfi József – Rázsó Gyula – Windisch Aladárné (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1974. 530–532.
- Gneisenau, August Wilhelm Anton Neithardt von: A népfelkelés eszméjéről. In Gottreich László – Honfi József – Rázsó Gyula – Windisch Aladárné (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1974. 524–529.
- Gócze István: *A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai*. Budapest, ZMNE, 2010.
- Guillén, Abraham: What can be done? (Strategy of the urban guerrilla) In Hodges, Douglas C. (szerk.): *Philosophy of the urban guerrilla. The revolutionary writings of Abraham Guillén*. New York, William Morrow and Company, Inc., 1973. 227–302.
- Jomini, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. In Gottreich László et alii (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1974. 568–622.
- Lawrence, T. E.: *A bölcsesség hét pillére*. 1–2. kötet. Budapest, Révai, 1935.
- Lenin, V. I.: Állam és forradalom. In Lenin, V. I.: *Összes művei*. 33. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 1–111.
- Lenin, V. I.: Az OSzDMP II. kongresszusa. Határozati javaslat a tüntetésekről. In Lenin, V. I.: *Összes művei*. 7. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 235.
- Lenin, V. I.: A forradalmi hadsereg osztagainak feladatai. In Lenin, V. I.: *Összes művei*. 11. kötet. Budapest, Kossuth, 1966. 327–331.
- Lenin, V. I.: A partizánháború. In Lenin, V. I.: *Összes művei*. 14. kötet. Budapest, Kossuth, 1967. 1–11.
- Lenin, V. I.: Egy kívülálló tanácsai. In Lenin, V. I.: *Összes művei*. 34. kötet. Budapest, Kossuth, 1967. 381–383.
- Liddell Hart, B. H.: *Stratégia*. Budapest, Európa, 2002.
- Marx, Karl – Engels, Friedrich: A Kommunista Párt kiáltványa. In Marx–Engels Művei. 4. kötet. Budapest, Kossuth, 1959. 437–470.
- Marx, Karl: A forradalmi Spanyolország. In Marx–Engels Művei. 10. kötet. Budapest, Kossuth, 1965. 421–469.
- Mao Ce-tung: A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 1. kötet. Budapest, Szikra, 1952. 329–464.
- Mao Ce-tung: Miért állhat fenn Kínában vörös hatalom? In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 1. kötet. Budapest, Szikra, 1952. 114–115.
- Mao Ce-tung: A háború és a stratégia kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953a. 403–433.

- Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953b. 137–203.
- Mao Ce-tung: Az elhúzódo háborúról. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 2. kötet. Budapest, Szikra, 1953a. 205–360.
- Mao Ce-tung: A kínai forradalom és a Kínai Kommunista Párt. In Mao Ce-tung: *Válogatott művei*. 3. kötet. Budapest, Szikra, 1954. 145–199.
- Mao Tse-tung: *On guerrilla warfare*. New York, Praeger Publishers, 1961.
- Marighella, Carlos: *Minimanual of the urban guerilla*. 1969. Online: www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm
- Tito, Joszip Broz: Az új forradalmi hadsereg. In Joszip Broz Tito: *A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése*. Újvidék, Testvériség – Egység, 1951. 88–89.
- Tito, Joszip Broz: A jugoszláv népfelszabadító harc fejlődése és a nemzetközi események. In Tito, Joszip Broz: *Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem*. Újvidék, Forum, 1980. 153–164.
- Tito, Joszip Broz: A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg megteremtése. Tudja meg mindenki, ki mikor és hogyan kezdte a harcot. In Joszip Broz Tito: *Önéletrajzi vallomások*. 1. kötet. Újvidék, Forum, 1985a. 293–295.
- Tito, Joszip Broz: Az 1941. évi szerbiai népfelkelés. A hősiesség csodái. In Tito, Joszip Broz: *Önéletrajzi vallomások*. 1. kötet. Újvidék, Forum, 1985b. 219–225.
- Zsukov, G. K.: *Emlékek, gondolatok*. 2. kötet. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó – Kossuth, 1976.